

Baltupių rajono istorija

Baltupių rajono istorijos pradžia siejama su sunkia padėtimi visoje Lietuvoje ir Vilniuje. Dėl pasibaigusio karo su Rusija¹, nuspręsta įsteigti Kalvarijas kaip padėką Dievui už pergalę prieš rusų kariuomenę. Tuometinis Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozoras² įgyvendino savo pirmtako Jurgio Tiškevičiaus planus įrengti Jėzaus Kristaus kančių kelius³. Iš jam priklaususio Verkių dvaro, jis išskyrė 7 valakus⁴ žemės ir pavedė vienuoliams dominikonams įsteigti Kalvarijas. Tuo tarpu netoli Verkių dvaro ant Verksmų kalno pradėta statyti medinė bažnyčia, tačiau J. Bialozoras mirė jos nesulaukęs. Vyskupu tapo Aleksandras Sapiega, kuris 1662 – 1669 m. rūpinosi šv. Kryžiaus Atradimo medinės bažnyčios statyba. Bažnyčia buvo pašventinta 1669 m. birželio 9 d. per Sekmines⁵. Jos apylinkėse atsiradusi gyvenvietė buvo pavadinta Jeruzale.

1675 m. naujasis Vilniaus vyskupas Mikalojus Pacas Kalvarijas patikėjo iš Varšuvos atvykusiems dominikonams. Minėtais metais kilo gaisras, sunaikinęs bažnyčią, tačiau 1700 m. vienuoliai ją atstatė (mūrinę). Po dviejų metų per Sekmines ji buvo pašventinta vyskupo Tomo Zenkevičiaus.

Napoleono karų laikotarpiu – 1812 m. – bažnyčią užėmė prancūzų armija, vėl kilo gaisras, kurio metu apgadintas pastatas ir sunaikinti jame buvę dokumentai, liudijantys šios vietos istoriją.

Pasibaigus karams bažnyčia buvo restauruota, o 1838 m. išleistas *Vadovas po Vilniaus Kalvarijas*⁶.

1850 m. bažnyčia atiteko dvasininkams, vienuolynas uždarytas, tačiau ansamblis vis tiek traukė turistų ir maldininkų dėmesį. 1962 m. sovietų valdžia nurodė išsprogdinti koplyčias, liko tik keturios, o 1963 m. nugriautos ir šios. Atgavus nepriklausomybę, koplyčios pradėtos atstatinėti, Vilniaus Kalvarijos atkurtos ir 2002 m. per Sekminių apeigas iškilmingai pašventintos.

BĀLTUPIAI

Baltupių vardas pirmą kartą minimas XIV amžiuje. Žodžio reikšmė kildinama iš Baltupio upelio. Iš upės pavadinimo atsirado ir Baltupių rajono pavadinimas. Iš pradžių tai buvo tik dvaro pavadinimas (XIV a.), vėliau lenkiškai kalbantys žmonės dvarą pavadino ne *Baltupis*, o *Baltupiai*.

¹ Baigėsi Vilniaus apgultis ir jis vėl tapo LDK sostine.

² *Vilniaus vardai*, p. 34

³ *Vilniaus miesto istorija*. p. 89

⁴ Valakas – LDK žemės ploto matavimo vienetas, lygus apie 21 ha.

⁵ www.vilniauskalvarijos.lt

Pagrindinė Baltupių gatvė *Didlaukis* taip pat atsirado nuo lenkiško pavadinimo *Wielkopole* (didelis laukas).

Verkių regioninis parkas

Vilniaus miesto šiaurės rytuose driekiasi Verkių regioninis parkas, įsteigtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo nutarimu 1992 m.⁷ parko tikslas – išsaugoti Žaliųjų ežerų kraštovaizdį ir vertingus Verkių, Kalvarijų, Trinapolio apylinkių kultūrinius – istorinius kompleksus. Parko plotas – 2700 ha. Jis susideda iš pietinės ir šiaurinės dalių. Pietinė dalis pasižymi kultūrinėmis vertybėmis, šiaurinėje dominuoja gamtinio kraštovaizdžio vertybės. Pastarosioms galima priskirti Žaliųjų ežerų lygiagrečių, siaurų, gilių dubaklonių sistemą, kloniu tekančio Riešės – Turniškės upelį ir jo slėnį, unikalų gilų, dvišakį Turniškės upelį, Neries intakų: Verkės ir Baltupio slėnį. Didelio dėmesio sulaukia Žalieji ežerai, telkšantys giliuose ilguose stačiašlaičiuose duburiuose. Jais domėjusius mokslininkus labiausiai domino ir iki šiol domina žalia ežero spalva. Tai ne šiaip sau žalias atspindys, jų vanduo iš tiesų ryškiai žalias. Taip yra dėl didelio ištirpusių karbonatų kiekio požeminiame vandenyje, kuriuo ir maitinami Žalieji ežerai. Žaliųjų ežerų grupei priklauso Balsio, Mažojo Gulbino ir Gulbino ežerai, pirmasis – didžiausias.

Verkių miškas yra didžiausias regioninio parko masyvas.

Cedrono tvenkinys

Cedronas taip pat dar vadinamas Kedronu upelis Vilniaus miesto savivaldybėje, Baltupių rajone, dešinysis Neries intakas. Prasideda miškelyje į rytus nuo Fabijoniškių, Cedrono aukštupio kraštovaizdžio draustinyje. Teka į rytus, kerta Geležinio Vilko, Kalvarijų gatves. Tada vingiuoja labai giliu slėniu per Verkių parką. Įteka į Nerį ties Trinapolio bažnyčia.

Apie 1980 m. Baltupiuose Cedronas patvenktas (susidaręs Cedrono tvenkinys). Netoli tvenkinio yra saugoma augalų rūšių, įrašytų į Raudonąją knygą, augimvietė. Ant tilto per upelį yra viena iš Kalvarijų kryžiaus kelio stotelių.

⁷ Regioniniai parkai, 2000 m. Nr. 3 p. 11